

TEZE k dizertační práci

ANTROPOLOGIE UMĚNÍ A TETOVÁNÍ LIDSKÉHO TĚLA JAKO UMĚLECKÉ DÍLO (2013)

Mgr. Markéta Bauerová
Katedra teorie kultury FF UK
Obor: Obecná teorie a dějiny umění a kultury
kombinované doktorské studium
školitel: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

1.	Oblast výzkumu.....	1
2.	Metoda a struktura.....	2
3.	Teze dizertace.....	4
4.	Výsledky výzkumu, závěr.....	5
5.	Vybraná bibliografie.....	6

1. Oblast výzkumu

V průběhu celého studia patřila mezi mé zájmy oblast antropologie umění, kunsthistorie, estetiky a body artu. V roce 2000 jsem zakončila studium na IZV UK bakalářskou esejí nazvanou *Antropologie těla – kulturně-sociální, náboženské a estetické motivy zdobení lidského těla*, roku 2003 pak následovala diplomová práce na FHS UK *Antropologie umění a zdobení lidského těla*.

Tato dizertační práce pojednává o umělecké tvorbě, lidské imaginaci a univerzálním, hluboce zakořeněném tvůrčím pudu člověka v kontextu antropologie. První část práce je zaměřena na vymezení teoretické základny antropologie umění, druhá část práce je již výzkumem samotného fenoménu tetování lidského těla, jeho historie, jeho sociologického a estetického rozměru a současnosti. Součástí empirického výzkumu jsou pak řízené rozhovory s uměleckými tatéry na území České republiky. Studie má za cíl prokázat, že umělecké tetování má potenciál stát se do budoucna

právoplatným uměleckým oborem, a mělo by se stát předmětem zájmu estetiků a kunsthistoriků i mimo obec tatérů a příznivců tetování.

Tvořivá imaginace představuje pro člověka souvislý nový svět. Umělecká tvorba je aktivním, hluboce zakódovaným procesem, prostřednictvím kterého se člověku daří ztotožňovat sám sebe s okolním světem a nalézt v něm své místo. Složky tvorby obsahují prvky mystiky, náboženství, obřadu, estetiky, společenského života i rituálu. Schopnost zachytit tvar, uspořádat montážní představy, schopnost vyvolávat si v mysli staré zážitky a naopak upínat se k horizontu budoucnosti je nám vlastní. Nutnost zanechat svůj otisk v materiálu, ať už je jím kámen, plátno, hlína či naše vlastní tělo je *niternou potřebou*. Tato živelná potřeba tvorby se rodí již v nejtvrděších podmínkách na úsvitu lidského druhu.

Mnozí historici umění dnes hovoří o stagnaci a jakémisi vyčerpání svého oboru. V tomto ohledu jsem přesvědčena, že disciplína *antropologie umění* je pro oblast humanitních věd velkým přínosem. Na rozdíl od tradičně zaměřeného dějepisu umění nám umožňuje klást uměleckým dílům nové otázky.

Přední francouzský teoretik a historik umění Pierre Francastel vyslovil krásné přirovnání, že „umění má vždy podobu rituálu a umělec je vždy tak trochu kouzelníkem v tom nejlepším slova smyslu...“ □ V každém případě lze umění považovat za jeden z prostředků, jimiž lidstvo bojuje o věčnost. Magický kruh umění člověka povznáší nad běžnou činnost, ale přitom z ní sám vychází a bere inspiraci. Umění je něco, co nás nikdy neopustilo, a doufejme, že nikdy neopustí.

Tetování jako umělecké dílo

Mým záměrem je prokázat, že umělecká tatuáž by mohla a měla aspirovat na *právoplatné zařazení mezi ostatní umělecké obory*. V průběhu empirického i teoretického výzkumu se potvrdilo, že umělecká tatuáž je specifická forma *sociálního umění*, která bývá nezdědka obdařena nespornými *uměleckými a estetickými kvalitami*.

1. Metoda a struktura

Tato práce sestává z teoretického přehledu a empirického výzkumu. Dizertace je logicky rozdělena do dvou částí, přičemž první je věnována teoretické základně antropologie

umění. Součástí teoretického přehledu je historie používání termínu umění, vymezení pojmu umění a uměleckého díla v různých estetických teoriích, pojednání o počátcích umělecké tvorby na úsvitu dějin lidstva, osobnosti umělce, tvorbě a percepci uměleckého díla, tvůrčí imaginaci coby kulturní univerzálii a hluboce zakódované lidské potřebě).

Druhá část práce je věnována uměleckému tetování, ale okrajově se dotýká i dalších oblastí body artu, zejména mutilacím a postmoderním tělesným modifikacím, které jsou nezřídka s tetováním spojeny. Co se týče přímo oblasti tetování, pojednání začíná kapitolou věnovanou dějinám tohoto fenoménu. V této části jsem se snažila představit tetování v historické perspektivě, od jeho počátků a nejstaršího přímého důkazu o tetování (pět tisíc tři sta let stará mumie „Muže z ledovce“), přes tetování přírodních národů, až k moderní euroamerické společnosti. Zvláštní kapitola je věnována tetování u nás.

Teoretická část práce obsahuje všechny dostupné údaje o tetování ve smyslu umělecké tvorby. Je zde představen obvyklý tvůrčí proces, tetovací styly a druhy, specifika práce s „živým materiálem“, způsob prezentace díla, problém copyrightu, vztah tatéra s objednatelům díla, snaha o estetickou a uměleckou kvalitu práce.

Nedílnou součástí pojednání je i otázka estetiky těla a lidské potřeby sebevyjádření a sebe prezentace v moderní/a postmoderní společnosti (v kontrastu vůči kmenovému zdobení těla, které bylo spíše prvkem jednotícím).

Poslední část práce zahrnuje výsledky empirického výzkumu, který probíhal formou zúčastněného pozorování procesu tvorby a řízených rozhovorů s uměleckými tatéry na území České republiky.

Konkrétní dotazy byly formulovány následujícím způsobem:

- Jste absolventem/absolventkou nějakého výtvarného oboru? Pokud ano, jak vám tato skutečnost pomáhá ve vaší práci?
- Který z dnešních stylů tetování (portrét, biomechanika...) je vám nejbližší?
- Co považujete v oblasti tetování za kých?
- Jakou zakázku byste odmítli/odmítla?
- Jak zákazník konzultuje svou představu s uměleckým tatérem? Přichází někdy s vlastním grafickým návrhem? Jak se nechá tatérem ovlivnit?
- Popište svůj tvůrčí proces
- Vytváříte většinou originál, nebo nabízíte výběr motivů z katalogu?
- Jak si může umělecký tatér ohlídat svůj copyright?

- Vzpomínáte si na nějakou hodně kuriózní zakázku?
- Máte nějaký umělecký vzor (výtvarníka, tatéra, malíře)?
- Máte raději dílo, které vznikne jednorázově, nebo postupné rozvíjení motivu?
- Domníváte se, že tetování zaujímá ve světě umění místo, které mu náleží? (Uvítal/a byste více výstav, publikací, konvencí a jiných akcí?)

Výzkum je doplněn obrazovou přílohou (fotodokumentace pořízená na Tattoo Convention Prague a ukázky prací respondentů výzkumu).

2. Teze dizertace

- na rozdíl od úzce pojaté evropské estetiky lze za umělecké dílo považovat každý lidský výtvar vyžadující určitou míru dovednosti. Daný artefakt by měl kromě rysů estetických vykazovat i rysy mimoestetické (funkce, sémantická hodnota, originalita apod.)
- k dílům, která jsou nám vzdálená (historicky, kulturně), můžeme přistupovat metodou tvůrčí interpretace
- imaginace a tvůrčí pud jsou hluboce zakódovanými kulturními univerzáliemi
- tetování je formou sociálního umění, které zároveň vykazuje umělecké a estetické kvality
- tetování v moderní společnosti se z větší části stává prostředkem zdůraznění vlastní individuality, a roste jeho estetický a umělecký význam (na rozdíl od přírodních národů, kde se objevuje jako společné vlastnictví všech)
- tvůrčí postupy uměleckého tatéra zahrnují fázi psychologickou, estetickou a komunikační a umělecko-technickou
- v uměleckém tetování existuje rozlišení „vysokého a populárního umění“
- v uměleckém tetování je možno vymezit kategorii kýče
- v uměleckém tetování lze najít vývojovou linii od nižších forem k vyšším
- schopnosti uměleckého tatéra nejsou bezpodmínečně vázány na jeho klasické výtvarné vzdělání

- umělecké tetování je díky svým specifickým charakteristikám (práce s živým materiálem, „living art“, práce na zakázku, psychosociální faktor trvalého zdobení těla...) výlučným druhem umělecké tvorby

3. Výsledky výzkumu, závěr

Pokud je vnímání umění věci interpretace, máme poměrně velkou svobodu v rozhodování, co do kategorie „umění“ zahrneme. U tetování musíme brát v úvahu jeho *polyfunkčnost a komunikační faktor*. Jde tu o spojení estetické funkce s funkcemi a hodnotami mimoestetickými. Tetování má v neposlední řadě svou významnou *sociologickou dimenzi*. Všechny výše uvedené aspekty činí umělecké tetování zajímavým fenoménem *antropologie umění*. Další důležitý aspekt uměleckého tetování spočívá v tom, že jde o práci na zakázku, která je ovlivněna jak tatérem, tak objednavatelem. Pokud jde o dílo kvalitní, obě tyto strany jsou uměleckou tvorbou obohaceny.

Současné tetování jednak navazuje na svou bohatou historii, ale také prodělává vývoj od jednodušších forem k vyšším, od symbolů, nápisů a značek k realistickým obrazům. Jednobarevné kompozice vystřídaly výrazné barvy. Kromě realistických obrazů se určitá skupina umělců věnuje i komiksu, graffiti, biomechanice, abstrakci a dalším stylům – všeobecně se však schopnosti umělce posuzují ne podle toho, zda je absolventem nějakého výtvarného oboru, ale podle toho, na jaké úrovni jsou jeho vlastní *grafické návrhy*, a zda je schopen vytetovat velkoplošné realistické obrazy, figurální kompozice, či portréty věrně kopírující fotografii apod. Umělečtí tatěři, stejně jako jiní umělci, bojují s otázkou copyrightu, jejich díla varírují co do kvality i obsahu. Jednotlivá díla by se jistě dala posuzovat dle určité estetické hierarchie. I v uměleckém tetování nacházíme *vyšší a nižší umění*, práce vkusné i nevkusné, originální i „katalogové“.

Zkušené tatěři při své práci zohledňují *psychosociální faktor* působení svého díla na budoucího nositele, tj., maximálně konzultují svůj výtvar se zákazníkem. Po *etické stránce* respektují řadu faktorů, které jsou v tetování nežádoucí, a v neposlední řadě se snaží svým působením *pozvednout estetickou a uměleckou kvalitu* požadovaného motivu v případě, že vyhodnotí estetické preference klienta jako nedostačující. Dále je tu ještě jedna hodnota navíc, a tou je *maximální odpovědnost* vůči tetovanému subjektu, který si odnáší zdobení těla na celý život.

4. Vybraná bibliografie:

- ANDERSON, R. L.: *Art in Primitive Societies*, Englewood Cliffs, 1979
- BAUMANN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*, SLON, Praha 1996
- BLAŽKOVÁ (BAUEROVÁ), M.: *Antropologie těla – kulturně sociální, náboženské a estetické motivy zdobení lidského těla*, bakalářská esej na IZV UK, Praha 2000
- BLAŽKOVÁ (BAUEROVÁ), M.: *Antropologie umění a zdobení lidského těla*, DP z Obecné antropologie na FHS UK, Praha 2003
- BELTING, H.: *Konec dějin umění*, Mladá fronta, Praha 2000
- BOAS, F.: *Primitive Art*, Dover Publications, New York 1955
- BORECKÝ, V.: *Imaginace a kultura*, Karolinum, Praha 1996
- BROUK, B.: *Lidé a věci*, Václav Petr, Praha 1947
- CAUDWELL, C.: *Illusion and Reality*, London 1973
- ČAPEK, J.: *Umění přírodních národů*, Dauphin, Praha 1996
- ČINÁTLOVÁ, B.: *Příběh těla*, Pistorius & Olšanská, Příbram 2009
- DANIELSSON, B.: *Gauguin na Tahiti a Markézách*, Vyšehrad, Praha 1983
- DORFLES, G.: *Proměny umění*, Odeon, Praha 1976
- DVOŘÁK, R.: *Čína – popis říše, národa, jeho mravů a obyčejů*, České lidové knihkupectví Josefa Springera, Praha 1900
- ECO, U.: *Dějiny krásy*, Argo, Praha 2005
- ECO, U.: *Dějiny ošklivosti*, Argo, Praha 2007
- FETTNER, V.: *Etnická antropologie*, UK, Praha 1962
- FIKSA, R.: *Encyklopedie bodyartu*, Sowulo Press, Žďár nad Sázavou 2009
- FISCHER, E.: *O nezbytnosti umění*, Orbis Praha 1962
- FRANCASTEL P.: *Malířství a společnost*, Barrister & Principal, Brno 2003
- GENNEP Van, A.: *Přechodové rituály*, Lidové noviny, Praha 1997
- GOMBRICH, E. H.: *Příběh umění*, Odeon, Praha 1989
- GRÖNING, K. ed.: *Decorated Skin – a Word Survey of Body Art*, Thames and Hudson, London 1997
- HANZELKA, J., ZIKMUND, M.: *Afrika snů a skutečnosti*, Naše vojsko, Praha 1956
- HICKS, D.: *Cultural Anthropology*, Harper Collins Publishers, New York, 1994
- HILDEBRAND, A.: *Problém formy ve výtvarném umění*, Triáda, Praha 2004
- INGOLD, T.: *Companion Encyclopedia of Anthropology – Humanity, Culture and Social Life*, Routledge 11 New Fetter Lane, London 1998
- KANT, I.: *Critique of Aesthetic Judgement*, Clarendon, Oxford 1952
- KOMÁREK, S.: *Příroda a kultura, Svět jevů a svět interpretací*, Academia, Praha, 2008

- KRAKOW, A.: *The Total Tattoo book*, Warner Books, New York 1994
- KULKA, T.: *Umění a kýč*, Torst, Praha 2000
- KULKA, T.: CIPORANOV, D. (eds.): *Co je umění? Texty angloamerické estetiky 20. století*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2010
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Myšlení přírodních národů*, Československý spisovatel, Praha 1971
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Smutné tropy*, Odeon, Praha 1966
- LEROI-GOURHAN, A.: *Préhistoire de l'art occidental*, Paris 1965
- LOMMEL, A.: *Pravěk a umění přírodních národů*, Artia, Praha 1972
- MATĚJŮ, M.: *Sociologie kultury*, FF UK, Praha 1989
- MAY, Le, R.: *The Tattoo Artist's Black Book, A Guide for Students*, 2008
- MIKULA J.: *Dvacetkrát starší než Altamira*, Albatros, Praha 1983
- MIŠKELOVÁ, E.: *Náměty tradičního japonského tetování a jejich vliv na současné světové tetování*, bakalářská esej na FF MU, 2010
- MORRIS, D.: *Nahá opice*, Mladá fronta, Praha 1971
- MYSLIVEČEK, M.: *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, Horizont, a.s., Praha 1992
- NAPIER, A. D.: *Foreign Bodies – Performance, Art, and Symbolic Anthropology*, University of California Press 1992
- NEUMANN, S. K.: *Dějiny ženy*, Otakar II., Praha 1999
- NOVÁK, M.: *Od skutečnosti k umění*, Nakladatelství československých výtvarných umělců, Praha 1965
- POLLAK, K.: *Medicína dávných civilizací*, Orbis, Praha 1976
- PONDĚLÍČEK, I.: *Fantaskní umění*, Vodnář, Praha 2002
- PROKOP, D.: *Obecná uměnověda*, Gryf, Praha 1994
- PUTTKAMER, W. J.: *Brazil's Kreen-Akarores*, National Geographic, vol. 147, No. 2, February 1975
- RYCHLÍK, M.: *Dějiny tetování: Setkání postmoderny s archaismem v kultuře tzv. Modern Primitives*, DP na FF UK, 2011
- RYCHLÍK, M.: *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*, Lidové noviny, Praha 2005
- SANDERS, C. R.: *Customizing the Body. The Art and Culture of Tattooing*, Philadelphia – Temple University Press, 1989
- SOUKUP, V.: *Dějiny antropologie*, Karolinum, Praha 2004
- SPAULDING, H.: *Tattooing A to Z (A Guide to Successful Tattooing)*, Spaulding & Rogers, Mfg. 2000
- ŠTECH, V. V.: *Skutečnost umění*, Václav Poláček, Praha 1946

ZAHRÁDKA, P.: *Vysoké versus populární umění*, Periplum, Olomouc 2009

ZELLER, R.: *Měsíčník Ciba č. 10*, Dr. Ed. Grégr a syn, Praha 1941